

NT-INTERVJUN

DÄRFÖR FÖRSTÅR JAG HOMEROS

Sjón är den sjätte isländska författaren som tilldelats Nordiska rådets litteraturpris. Han fick det år 2005 för romanen *Skugga-Baldur*. Sjón debuterade 1978 med diktsamlingen *Visioner*, och hans första roman utkom 1987.

Adjunkt Soffía Auður Birgisdóttir har intervjuat Sjón för NT:s räkning.

I ett litet, gammalt trähus i Eyrarbakki, ett fiskeläge på Islands södra kust, sitter författaren Sjón gärna och skriver. I Eyrarbakki råder lugn och ro, där bor inte mer än några hundra själar och det dagliga livet går fram i maktig takt i samklang med naturen. Tidigt i år, när bedömningskommittén för Nordiska rådets litteraturpris sammanträdde i Helsingfors för att utse 2005 års pristagare, befann sig Sjón i just Eyrarbakki. Han hade skrivit den nominerade romanen *Skugga-Baldur* i huset vid havet och fann det lämpligt att vistas där medan sammanträdet pågick. Kvällen innan juryn fattade sitt beslut tog Sjón en promenad ner till stranden för att låta havets vågor lugna tankarnas svall – och det svallet, erkänner Sjón, var nog ganska häftigt. Som han går där längs stranden flyger plötsligt fem korpar över huvudet på honom, i samma riktning som han går. På Island anses det vara ett gott omen om korpar flyger i ens färdriktning, och ett dåligt om de flyger åt motsatt håll. Medan Sjón begrundar denna imponerande syn ser han en sjätte korp komma flygande och ansluta sig till de övriga fem. Sjón har berättat om detta i flera isländska intervjuer; hur han sett dessa korpar som ett förebud om de goda nyheterna, ty dagen därpå var det han som utsågs till Nordiska rådets litteraturpristagare. Det ligger nära till hands att tolka de fem korporna som de fem isländska författare som tidigare fått detta prestigefyllda pris: Ólafur Jóhann Sigurðsson (1976), Snorri Hjartarson (1981), Thor Vilhjálmsson (1988), Friða Á. Sigurðardóttir (1992) och Einar Már Guðmundsson (1995). Den sjätte korp som anslöt sig till gruppen skulle då förstås symbolisera Sjón själv, som tar emot priset i oktober i år.

Är du vidskeplig, Sjón?

– Jag är inte vidskeplig, men som gammal surrealist är jag uppmärksam på slumpen och annat underligt som livet kan bjuda på. Och ibland är det så väl-tajmat att man får gåshud. Så var det med de där sex korporna.

Texten som bildkonstverk

Författarpseudonymen Sjón är en förkortning av namnet **Sigurjón**; Sigurjón Birgir Sigurðsson lyder namnet i sin helhet. Det isländska ordet *sjón* betyder ”syn”, och det är speciellt träffande att denne författares namn associerar till det visuella eftersom ett av hans författarskaps kännemärken är ett ovanligt färgrikt och fantasifullt bildspråk.

De flesta känner ju till att du har sysslat mycket med musik och samarbetat med olika musiker – till exempel med Björk och The Brodsky Quartet, och nu senast med den isländska sångerskan och kompositören Ragnhildur Gísladóttir och den kände japanske slagverkaren Stomu Yamashta i samband med Reykjavíks kulturfestival. Men när man läser dina böcker är det bildkonsten som dyker upp i tankarna om och om igen; dina texter är ovanligt visuella. Jag vet att du klipper silhuetter i H.C. Andersens anda.

– Ja, faktum är att jag en gång i tiden valde mellan bildkonst och litteratur. Jag gick en konstnärlig linje i gymnasiet och har därför en viss grundutbildning i bildkonst. På den tiden var det poesi och konst som upptog mig helt.

Det är särskilt framträdande i din första roman, Stálnótt (Stålnatt, 1987); där är bildspråket enastående mångsidigt – man kanske till och med skulle våga påstå att det är lite överlastat på sina ställen.

– Den romanen är skriven enligt vissa bestämda regler. Jag försökte beskriva enbart ytan. Det finns till exempel ingen dialog i romanen och inga minnen, utom som visuella scener, inga tankar och reflexioner – bara beskrivningar av ytan, så det är alldeles riktigt att texten är helt och hållet visuell. Jag ville i själva verket skriva anti-episkt – vilket jag ju faktiskt också gör i *Skugga-Baldur*. Där stannar jag hela tiden vid den punkt där en episk författare skulle fortsätta.

Var det här en medveten protest mot traditionen?

– Ja, särskilt mot den episka isländska sagatraditionen. Islänningar är vana vid ganska ordinära episka berättelser och jag försökte göra något annorlunda. Jag sökte inspiration i bland annat tecknade serier och stumfilm och andra visuella berättartekniker. Ett tag funderade jag på att det vore spännande att se *Stálnótt* som balett. Man pratar ju jämt om att filmatisera romaner, men jag tror att balett vore rätt form för *Stálnótt*. Balletten är det enda konstnärliga uttryck vi har kvar där det finns stor mänsklig närhet utan ord; det händer något helt nytt när vi tittar på folk som rör sig utan att tala. Vi är vana att tolka rörelser på ett visst sätt, men i balett styckas vanliga rörelser upp och då skapas en ny symbolvärld där utgångspunkten är själva människokroppen. Man blir berörd på ett mycket speciellt sätt.

Men på vilket sätt är Skugga-Baldur anti-episk?

– Där den episke författaren skulle brodera ut texten – till exempel med att beskriva livet där i dalen, hur Friðrik och Abba har det, och så vidare – där slutar jag alltid, där säger jag stopp.

Du har också sagt att du tycker att boken är rutig eftersom kapitlen växlar mellan svart och vitt. Kan du förklara det närmare?

– Generellt ser jag romanerna för mig i visuell form innan jag skriver dem. Och jag gör faktiskt först ett visuellt utkast till alla mina berättelser, kanske med hjälp av nyckelord. Sedan skriver jag ett synopsis till varje kapitel innan jag skriver ut det. *Skugga-Baldurs* form kan faktiskt hänföras både till musik och konst. Jag tänkte mig verket litegrann som en stråkkvartett. Boken består av fyra delar och de framförs i olika tempo. Och jo, det stämmer, jag såg boken för mig visuellt som tvåfärgad, att den växlar mellan svarta och vita delar. Det upptäcker man lätt om man skärskådar texten. Det första avsnittet skildrar en man på rävjakt i snön på vintern; hela landskapet är snötäckt, allt är vitt och kallt. I nästa avsnitt råder en rätt mörk stämning; avsnittets huvudsakliga innehåll är ett dödsfall, en ganska skum begravning, en människa som behandlas mycket illa och så vidare. Sedan följer återigen ett vitt kapitel... Läsarna fattar nog direkt vad jag pratar om.

Påverkan i barndomen

Skugga-Baldur är Sjóns femte roman och hämtar inspiration i isländska folksagor och sägner från 1800-talet. Titeln anspelar dels på ett fenomen från sägnerna, en fantasivarelse som är en avkomma av katt och räv, och dels för den tankarna till ondska, till mörka krafter. Det leks med båda dessa betydelser i Sjóns roman. Prosten Baldur Skuggason, som är en av romanens huvudpersoner, är en ”skuggans” man, en illvillig och mörk figur som genomgår flera mystiska metamorfoser under berättelsens gång.

När vaknade intresset för att läsa och skriva?

– Mycket tidigt. Jag lärde mig läsa när jag var sex år och blev genast alldeles läsgalen. Jag är enda barnet till en ensamstående mor och vi bodde hos min mormor i drygt två år från det att jag fyllt sju, och under den tiden var jag helt uppslukad av de böcker som fanns i det hemmet, när jag inte sprang till biblioteket och lånade fler. Jag blev väldigt fascinerad av de isländska folksagorna – jag sög i mig beskrivningarna av alla de märkliga varelser som förekommer i dem, jag läste historier om präster, jag läste humoristiska skrönor...och spökhistorierna läste man ju bara i fullt dagsljus och helst inte om man var ensam hemma.

Var det inte svårt för en så liten kille att läsa folksagorna? De är ju inte precis skrivna på ett lättillgängligt språk.

– Det hindrade mig inte. Och så kunde ju mormor och mamma förklara om det var något ord jag inte förstod.

Du hade alltså en "litteratur-mormor" precis som Halldór Laxness, vilket många anser vara en förutsättning för att man ska bli en stor författare!

– Jo, där var jag välförsedd!

Och de isländska sagorna?

– Dem läste jag däremot inte, utom förstås det som var obligatoriskt i skolan, där plågade jag mig igenom *Njals saga* och *Hravnkel Freysgodes saga*. Der är inte förrän nu, de allra senaste åren, som jag har börjat kunna uppskatta den litteraturen. Men nu njuter jag verkligen av att läsa de där böckerna...äntligen har jag fått kontakt med dem!

Så islänningasagorna har inte haft någon avgörande påverkan på ditt författarskap?

– Nej, inte på annat sätt än att de ju finns närvarande i alla isländska texter. Medvetandet om deras existens, medvetandet om deras stil har kanske påverkat mig – liksom andra. Men på den tiden läste jag det alla andra grabbar läste, nämligen Bob Moran. Fantasy och science fiction fascinerade mig från första början.

Kanske råder det lite Bob Moran-stämning i *Stálnótt* – och så kan man väl också ana en viss släktskap med Enid Blytons äventyrsböcker?

– Ja, jag använde mycket från den där hårdkokta pojkboksgenren i *Stálnótt* – och faktiskt också i viss utsträckning i *Með titrandi tár* (Med skälvande tårar, 2001). Men jag måste också nämna Muminrollen. De betydde enormt mycket för mig, precis som för många andra i min generation. Det är en fantasivärld som är helt unik – där finns ett djup och en människokänedom av sällan skadat slag när det gäller barnböcker. Och så byter man roll: idag är jag muminpappa – jag har en tekopp med hans bild på och jag riktigt myser när jag dricker ur den och läser böckerna för mina barn.

– Mycket tidigt började jag också läsa poesi för nöjes skull, hittade dikter som jag tänkte på; *Fagra veröld* (Vackra värld) av Tómas Guðmundsson och så Stein Steinarr förstås. Jag blev tidigt uttagen till högläsningsskören i grundskolan. Där fick vi lära oss hela långa dikter utantill och sedan skulle vi mässa dem inför våra skolkamrater i aulan. Jag har förstås glömt alltihop vid det här laget, men förmodligen fastnade en del av rytmen i texterna. Senare lärde jag känna utländsk poesi översatt av de isländska modernisterna och de påverka-

de mig något oerhört, inte minst surrealisterna, vilket ju numera är allmänt känt.

Därför förstår jag Homeros

Sjón var mycket ung när han för första gången dök upp på den isländska litteraturscenen. Knappt sexton år gammal gav han ut sin första diktsamling *Sýnir* (Visioner, 1978), och de följande åren kom han med ytterligare sju diktsamlingar som sedan återutgavs i ett band under titeln *Drengurinn með röntgenaugun* (Pojken med röntgenblicken, 1986). Fram till denna samlingsvolym hade Sjóns verk kommit ut på eget förlag och han hade rykte om sig att vara undergroundpoet. Sjón ingick i en grupp unga poeter som kallade sig Medúsa och på 70- och 80-talen var deras främsta förebild surrealismen, och man kan tydligt se spår av denna litterära inriktning i hans poesi och även i romanerna.

– Medúsa-gruppen har gjort avtryck i den isländska konstvärlden, vi satte upp mycket bestämda estetiska mål och skapade en sorts arena som fortfarande finns kvar och kommer att fortsätta existera! Vi gick ut med ett väldigt bestämt estetiskt manifest – och den estetiken har hållit i sig och kommer att göra det framöver också, tror jag. Det är helt otroligt vad det förekommer mycket avant garde-aktivitet i vårt land – både i musiken och litteraturen. Realismen har å andra sidan hittat sin plats i den isländska detektivromanen som blomstrar som aldrig förr – det är också mycket bra.

Vilken är litteraturens roll i dag, anser du?

– Jag tror att litteraturen har återtagit sin roll som civilisationsbevarande redskap. Ett tag var det kyrkan som hade den rollen, kyrkan tog faktiskt ifrån litteraturen den funktionen och krävde ensamrätt till de civiliserande krafterna genom sina dogmer – men det misslyckades. Religionernas ideologiska system går inte ihop. Litteraturen, däremot, är den enda arenan i tillvaron där vi får möjlighet att identifiera oss med olika människor i olika tider och känna sympati med dem.

– Jag fascinerar av den teori som hävdar att vi inte kan lära oss av andras erfarenhet. Alltså att vi bara kan ta till oss metoder och förhållningssätt men inte lära oss något av andras erfarenheter, vi måste själva prova på, ta våra egna törnar. Däremot kan vi leva oss in i andras erfarenheter och ha medkänsla med andra. Och litteraturen kan förmedla andras erfarenheter och vi kan ta emot dem via litteraturen. Jag tror faktiskt att de så kallade dogma-filmerna också lyckas med detta, det är ett skäl till att de är så populära: de drar fram det mänskliga i ljuset och tvingar oss till medkännande, med hjälp av diktens verktyg. Kanske behöver vi dikten just för att uppnå detta. Häri ligger diktens förmåga, tror jag – och därför förstår jag Homeros.

– Samtidigt som jag skrev *Skugga-Baldur* läste jag *Odysseen* och plötsligt

upplevde jag direktkontakt med författaren bakom verket. Jag tyckte att jag befann mig på samma plats som han (och hoppas att ingen får för sig att tolka det som hybris), jag tyckte jag såg texten med hans ögon. Samma sak upplevde jag igen när jag strax därefter läste *Njals saga*, jag hörde hur Njals författare skrockade belåtet åt en lyckad replik, en välformulerad mening. Möjligen händer detta alla författare som skriver mycket – alltså att de skriver sig framåt och till slut hamnar i den här situationen – och då insåg jag vilka tidsmaskiner böcker är! Vi är alltid samtida med alla författare.

Vad betyder det för dig att få Nordiska rådets litteraturpris?

– Det betyder enormt mycket för en författare att ha läsare! Jag är en mycket ambitiös författare. Kanske har min lättsamma attityd förvillat en del vad gäller min ambitionsnivå, men att skriva böcker är min högsta önskan. Det har varit mitt liv och min glädje sedan jag var femton år gammal och jag är innerligt glad att ha fått detta erkännande och den möjlighet det medför att fler läsare lär känna mina böcker. Det är ett erkännande av att jag har lyckats med det som är min livsuppgift.

– Det är också viktigt för mig att jag får priset för just denna bok och ingen annan, därför att den handlar om ett ämne som är viktigt för mig, viktigt för oss alla. Även om jag inte skriver läsarna på näsan är det en fråga om civilisation jag tar upp: hur vi bemöter människor som är annorlunda på något sätt. Berättelsen om Abba påminner oss om att de som föddes med Downs syndrom förr i tiden gallrades bort ur gemenskapen och idag står vi inför situationen att detta håller på att upprepas, att det finns de som kräver att det är så vi ska ha det. Det finns ett starkt politiskt syfte i *Skugga-Baldur* och även i flera av mina romaner, om man ser efter noga. På sin tid satte surrealismen upp målet att förändra både människan och världen. Jag blev mycket tidigt medveten om detta politiska inslag i surrealismen, det är ju en revolutionär rörelse! Som vill sätta dikten och kärleken mot materialismen och kapitalismens övergrepp. Det skriver jag under på.

Soffía Auður Birgisdóttir

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud